

A főnév + ige szerkezetek státusáról

Előadásomban főnév + ige felépítésű szerkezeteket vizsgálok a magyar nyelvben. E szerkezetek hasonló felépítésűek, ám valójában nem alkotnak egységes kategóriát a kompozicionalitás szempontjából: a teljesen kompozicionális pusztán főnév + ige komplexumok (*újságot olvas*) és az idiomatikus kifejezések (*csütörtököt mond*) mellett létezik egy harmadik kategória is, amelyet olyan kifejezések képviselnek, amelyek jelentése nem teljesen kompozicionális, így azt meg kell adni a lexikonban (*döntést hoz*). A szakirodalomban nincs egységes elnevezésük ezeknek a szerkezeteknek: a németben *Funktionsverbgefüge* (funkcióigés szerkezet), az angolban *complex verb structures* (komplex igei szerkezet) vagy *light verb constructions* (könnyű igés szerkezet), a franciában *constructions à verbe support* (támasztóigés szerkezet), az oroszban *opisatel'nye vyraženija* (leíró kifejezés) terminusok a legelterjedtebbek az *előadást tart, give a lecture, faire une présentation, halten eine Vorlesung, virágba borul, come into bloom, être en fleur, in Blüte stehen* típusú szerkezetekre. Előadásomban Langer (2005) nyomán „félleg kompozicionális” szerkezeteknek fogom nevezni e szerkezeteket. Előadásomnak kettős célja van: (1) magyar nyelvű példákon megvizsgálom, hogy a félleg kompozicionális szerkezetek mely tulajdonságai egyeznek meg az idiómákkal, illetve a szabad szószerkezetekkel, továbbá (2) a félleg kompozicionális szerkezetek altípusainak jellemzőit is részletesebben tárgyalom.

A teljesen kompozicionális szerkezetek, az idiómák és a félleg kompozicionális szerkezetek szintaktikai és szemantikai viselkedésük alapján különíthetők el egymástól különféle tesztek segítségével (Langer 2005). A tesztek között található szemantikai tesztek (például zeugma-teszt vagy a szerkezet helyettesíthetősége szinonim igével), illetve szintaktikai tesztek is (például mellérendelés vagy egy jelző megjelenése). A tesztek arra is rámutatnak, hogy míg a szabad szószerkezetek bővíthetők jelzővel, a főnévi komponens állhat többes számban, illetve kaphat névelőt, tagadhatók az *egy ... sem* szerkezettel, koordinálhatók stb., továbbá az idiómákra e tesztek egyike sem áll, addig a félleg kompozicionális szerkezetek csoportja nem homogén. A csoport három alcsoportra bontható tovább annak függvényében, hogy a tesztek során mutatott viselkedésük a szabad szószerkezetekéhez vagy az idiómákéhoz áll közelebb.

Először, a szabad szószerkezetekhez közelebb álló szerkezetek több tulajdonságon osztoznak a szabad szószerkezetekkel – a *parancsot ad* bővíthető jelzővel, a főnévi komponens állhat többes számban, illetve kaphat névelőt, tagadható az *egy ... sem* szerkezettel (szabad szószerkezet jelleg), ám nem koordinálható (idióma jelleg). Jellemzőjük továbbá, hogy a főnév gyakran tárgyesetben áll. E szerkezetek voltaképpen a Kiefer-féle (1990–91) inkorporáció egyik alestének tekinthetők. Másodsor, az idiómákhoz hasonló szerkezetek pedig inkább az idiómák jellemzőit osztják – a *virágba borul* főnévi komponense például nem kaphat névelőt, nem állhat többes számban, nem tagadható a fenti szerkezettel (idióma jelleg), de a szerkezet nominalizálható, illetve helyettesíthető szinonim igével (szabad szószerkezet jelleg). A főnév gyakran obliquus-i esettel bír. Komlósy (1992) szerint e szerkezetek az igekötő + ige komplexum mintájára létrejött idiomatikus szerkezetek közé tartoznak. Harmadsor, vannak olyan félleg kompozicionális szerkezetek is, amelyek viselkedése egyformán emlékeztet a szabad szószerkezetek és az idiómák viselkedésére: az *alkalom nyílik* szerkezet főnévi komponense kaphat jelzőt, és tagadható az *egy ... sem* szerkezettel, ugyanakkor nem tehető többes számba, illetve nem nominalizálható a szerkezet.

Előadásomból kiderül, hogy a félleg kompozicionális szerkezetek kategóriája tovább bontható alcsoportokra, és a szerkezetről adott korábbi jellemzések (Kiefer 1990–91, Komlósy 1992) csupán egyes alcsoportokra érvényesek.

Hivatkozások

- Kiefer Ferenc 1990–91. Noun Incorporation in Hungarian. *Acta Linguistica Hungarica* 40(1–2): 149–177.
Komlósy András 1992. Régensek és vonzatok. In: Kiefer Ferenc (szerk.), *Strukturális magyar nyelvtan I: Mondattan*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 299–527.

Langer, Stefan 2005. A linguistic test battery for support verb constructions. *Linguisticae Investigationes* **27**(2), 171–184.